

ISMERETLEN ADATTÖRMELEK A 17. SZÁZAD MÁSODIK FELÉNEK UNITÁRIUS ISKOLA- ÉS PEREGRINÁCIÓTÖRTÉNETÉHEZ¹

A kolozsvári unitárius iskola, a szentháromság-tagadók egyetlen „küldő intézménye” az 1660-as évek elején erősen hanyatlóban volt (tűzkár, pestis, a fegyelem meggyűlése), s ezek folytán átmenetileg az unitárius peregrináció is „beszűkülő tendenciát mutatott”. Az 1670-es évektől azonban – a kolozsvári egyházközösség költségén – ismét rendszeresen kezdtek unitárius diákokat külföldi tanulmányútra küldeni, viszont a peregrinusoknak indulásuk előtt már – más felekezeteknél sem ismeretlen – kötelezvényt, úgynevezett reverzális kellett kiállítaniuk az eklézsia számára, melyben elsősorban bűbűsre és engedelmességre kötelezték magukat. Ezeket a reverzálisokat – egyébként nagyon helyesen – formulának szokták tartani, időnként azonban nagyon érdekes konkrétumokat is találhatni bennük, így például a folyósított „ösztöndíj” összegét, a tanulmányok időtartamát vagy épp a kötelezően tanulandó nyelvek megnevezését. A tanulmány ezeket a konkrétumokat igyekszik rendszerezve tárgyalni.

Kulcsszavak: kolozsvári unitárius kollégium, unitárius peregrináció, reverzális, ösztöndíj

UNKNOWN FRAGMENTS ON THE HISTORY AND PEREGRINATION PRACTICES OF THE UNITARIAN COLLEGE IN THE SECOND HALF OF THE SEVENTEENTH CENTURY. The Unitarian College of Cluj (Kolozsvár), the sole Antitrinitarian institution to sponsor students' peregrination, saw a significant setback in the early 1660s (due to a combination of fire damage, the bubonic plague, and an erosion of discipline). As a result, Unitarian peregrination temporarily "showed a tendency of decline". From the 1670s, however, Unitarian students were again regularly sent to study abroad at the expense of the parish of Cluj, but before they left, the peregrines had to issue a pledge, a so-called promissory note (reversalis, obligatoria), to the ecclesia, pledging faithfulness and obedience, primarily; a practice also known in other denominations. These notes are usually – and correctly – regarded as formulaic in nature, but they contain the occasional interesting detail, such as the amount of the "scholarship" granted, the duration of enrolment and the required languages to be learned by the sponsored student. This study offers a systematic overview of these details.

Keywords: the Unitarian College of Cluj/Kolozsvár, Unitarian peregrination, promissory note (reversalis, obligatoria), scholarship

„Tudom azt jól, hogy mikoron az skólát építetted, szíved gondolatjában sem volt akkor, hogy valaha az építés árát megkérjed... Hogy mertél te az eklézsia patrónusira szolgabírókat küldeni, nem tudtál-e könyörögni? Szép kis ember kegyelmed, búvát látod! Úgy jársz, mint Ananiás, ha az építés árát megkéred...”² – mindezeket állítólag maga az unitárius püspök, Nagysolymosi Koncz Boldizsár mondta annak a Szöllősi Gábornak, aki leginkább talán Linczigh János krónikájának legdrámaibb jelenetéből lehet ismerős nekünk: ő az,

¹ Az unitárius peregrinációról általában: KATHONA Géza, „Erdélyi unitárius tanulók külföldön 1711-ig”, *Keresztény Magvető* 85, 1. sz. (1979): 30–39; SZABÓ Miklós, „Az erdélyi unitáriusok külföldi egyetemjárása 1848-ig”, *Keresztény Magvető* 97, 2. sz. (1991): 85–104; KESERŰ Bálint, „Peregrinatio academica dissidentium és az erdélyi unitáriusok”, in KESERŰ Bálint, *Ráció és rajongás: Eszmeforgalom Nyugat-Európától Erdélyig (1580–1730)*, Humanizmus és reformáció 38 (Budapest: Balassi Kiadó, 2018), 75–82; BALÁZS Mihály, „Unitárius peregrináció”, in *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon IX.*, szerk. TAMÁS Zsuzsanna (Budapest: Balassi Kiadó, 2009), 129–130; KESERŰ Gizella, „From Padua to Leiden: Transylvanian Unitarian Study Tours”, in *A Divided Hungary in Europe: Exchanges, Networks and Representations, 1541–1699*, eds. ALMÁSI Gábor, Szymon BRZEZIŃSKI, HORN Ildikó, Kees TESZELSZKY és ZARNÓCZKI Áron, 3 köt. (Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2014), 1:55–80.

² Szöllősi Gábor az iskola építésére tett költségei aránt tett vádak alól magát menti és azokra felel 1670. Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága (Kolozsvár). Jelzete: 556/5, Unitárius egyháztörténeti iratok / Colecția istoria unitarienilor 1616–1869.

akit a janicsároktól közrefogott Linczigh³ 1660 májusában a kolozsvári felvonóhid láncának résén keresztül arra kért, hogy semmiképpen meg ne nyissák előtte a kaput, még ha ő maga kéredzkedik is be, különben elveszejtik a várost.⁴ E Szöllősi élete alkonyán esküdtpolgár és a kolozsvári unitárius egyházközség számvevője volt,⁵ 1672-ben azonban alighanem *persona non grata*ként halt meg. Pedig egy bő évtizede még kolozsvári király- (1657), majd főbírónak (1658) is megválasztották!⁶

1670-ben viszont történt valami... Szöllősi Gábor fellátogatott Apafi Mihály fejedelemhez, s az alábbi panaszt adta elő neki:

„A korábbi években, midőn tudniillik tűzörvény égette föl a kolozsvári unitáriusok iskoláját, összehívtam egyháznak azon patrónusait és számvevőit, akik a városban jelen voltak (az ország bizonyos zavarai miatt sokuk távol lévén), és – amint az egy jó felügyelőnek kötelessége – megfelelő érvekkel megpróbáltam rábeszélni őket, hogy az egyház költségével állítsák helyre az iskolát, de egyesek közülük semmi módon nem akarták az egyház költségén újraképezni azt, úgyhogy végül, előre látva, hogy a hosszú halogatás miatt az iskola magas kőépületei, tető nélkül maradván, az eső, a hó, a hideg, a szél, a hőség és egyéb időjárási viszonyok következtében rövid időn belül tönkremennek, s ilyen épületeket csak sokezeres költségen és sokára tudnának építeni, ennél fogva egyházam jövője érdekében [...] azt bátorkodtam mondani, hogy saját költségemmel is segíteni akarok egyházam veszteségén és kárán, de amikor a zavarok után a patrónusok, Isten kegyelméből, mindenfelől visszatértek, és mindegyikük jelen volt már, s én az egyház hasznára [...] kiadott költségeimet visszakapni igyekeztem, egészen másképp ütöttek ki számomra a dolgok, mint reméltem: midőn ugyanis mindezt könyörgő levélben egyházam kolozsvári patrónusainak jelentettem volna, maguk a patrónusok – nem tudni milyen anyagi és patvarkodó okoktól vezérelve és a lelkiismeret szabályait sértve – nem féltek fenyegetésekkel, sértésekkel és pirongatásokkal is élni velem szemben és a költségek megtagadásával rászedni engem.”⁷

Ez az ügy talán azért is került ilyen hirtelenül reflektorfénybe, mert Szöllősi Gábort ekkoriban adósságok nyomták, és szeretete volna zálogait kiváltani.⁸ Szorult anyagi helyzetét remekül jellemzi az egyházközség számadáskönyvének egy ugyanebben az évben kelt, bár csak pár szavas, de annál beszédesebb tétele is:

„Ketzeli Gergely uramnak küldvén az eklésia ajándékban Szöllősi Gábor és Huszar Péter uramék által két imperiális tallérokat, nem vette el őkegyelme, melyek is Szöllősi Gábor uramnál *maradván*, exigálják kurátor uramék őkegyelmek rajta.”⁹

Másik „szereplőnk”, Apafi Mihály 1670-ben épp az unitáriusokkal „izmozott”: február 15-én átmenetileg kizárta őket az országgyűlésből,¹⁰ május 21-e és 23-a között a szombatosok ellen folytatott vallatásokat,¹¹ július 18-án pedig azért sürgette őket, hogy a dési egyezség értelmében

³ HEREPEI János, „Tolnai János és Linczigh János szücs mesterek, kolozsvári városbírák”, in *Művelődési törekvések a század második felében: Herepei János cikkei*, szerk. KESERŰ Bálint, Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 3, 492–498 (Budapest–Szeged: k. n., 1971), 495–498.

⁴ BÁLINT József, tan., PATAKI József, szerk., *Kolozsvári emlékiratok 1603–1720*, Erdélyi honismereti könyvtár (Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1990), 181.

⁵ BINDER Pál, *Közös múltunk: Románok, magyarok, németek és délszlávok feudalizmus kori falusi és városi együttéléséről* (Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1982), 285.

⁶ Uo., 209, 370.

⁷ Szöllősi Gábor...

⁸ Uo.

⁹ *A' Kolozsvári Unitaria Eklésia Jegyző Könyve és Vagyonainak Feljegyzése 1664-től 1711-ig*, I, 58. A Kolozsvár-Belvárosi Unitárius Egyházközség Levéltára (a továbbiakban: KBUEKt.). Jelzet nélkül. (Kiemelés tőlem: Sz. M. D.)

¹⁰ KÉNOSI TÓZSÉR János, UZONI FOSZTÓ István, KOZMA Mihály és KOZMA János, *Az Erdélyi Unitárius Egyház története*, ford. MÁRKOS Albert, szerk. HOFFMANN Gizella, KOVÁCS Sándor és MOLNÁR (B.) Lehel, 3 köt., *Az Erdélyi/Magyar Unitárius Egyház (Kolozsvári) Gyűjtőlevéltárának és Nagykönyvtárának kiadványai* 4/1–4/3/1 (Kolozsvár–Budapest: Erdélyi/Magyar Unitárius Egyház–Magyar Unitárius Egyház Magyarországi Egyházkerülete–Országos Széchényi Könyvtár, 2005–2018), 2:78.

¹¹ SZILÁGYI Sándor, „A zsidók történetéhez”, *Keresztény Magvető* 9, 3. sz. (1874): 246–260.

mutassák be neki új katekizmusukat.¹² E sorból tehát a Szöllősi nyomán április 10-én kelt levele sem lógna ki, amelyben arra inti Linczigh Jánost és a kolozsvári unitárius egyházközség többi számvevőjét, hogy Szöllősi kiadásait fizesse meg.

„Ez mi kegyelmes urunk ammonitorium mandatumán kívül is penig inteti kegyelmeidet ilyen dologról is, hogy szíve terhének exacerbációjára lelkiismeret ellen való olyan ízeneteket többször, mint püspök uram által egyszer tétetett, ne adjon...”¹³

Mindezek alapján pedig nemcsak Szöllősi, hanem Apafi szavahihetőségében is kételkednünk kell, ráadásul még az is komplikálja a dolgot, hogy Szöllősi és az unitárius püspök 1661-ben néhány hétig lakótársak voltak...¹⁴ Csak egy biztos tehát – és számunkra, szerencsére, épp ez bír a legnagyobb jelentőséggel: valamikor az 1670 előtti években („*superioris annis*”) a kolozsvári (óvári) unitárius iskola, a szentháromság-tagadók egyetlen „küldő intézménye” tűzkárt szenvedett. Bár ennek időpontja bizonytalan, az alapján, hogy a levélben ugyanazokat a motívumokat találjuk, mint Linczigh 1661 és 1664 közötti feljegyzéseiben (tetőégések, országos zavarok, a kolozsvári patrónusok emiatti távolléte, ínséges idők, németek Kolozsváron stb.), ezen esztendők közé vagy elé datálnám a legszívesebben. Idézem Linczighet:

„*Anno 1661 die 16 Septembris* Kemény János fejedelem (!) beszállítván Kolozsvárra bizonyos sok számú zoltat *németeket* és dragonokat, mely idegen népek az várost mind külső és belső részeiben szertelenül pusztítván *tovább harmadjél esztendőnél*, az városban sok számú házakat elrontván éppen, és sokaknak *fedeleit megégetvén*, külső részeit pedig, az sok szép kerteket és gyümölcsfákat teljességgel mindenestől fogva pusztává tevén, az egész város környékét pusztá mezővé tevén. [...] Noha mindeneket megpróbáltunk, Szatmárra generálisokhoz sokszor folyamodván, császárhoz őfelségéhez, minden emberi segítséghez folyamodván, de sohonnan vigasztalást nem vehetvén, minden emberi reménységtől megfosztatván, vártuk immár csak az Isten kegyelmét; teljességgel immár *utolsó szegénységre* jutván az város, *az város lakosinak is nagy része elbujdosván*.”¹⁵

Eddig viszont nem bukkantam nyomára a különböző jegyzőkönyvekben ez idő tájt égésnek,¹⁶ s az egyházfiak számadásai is csak közvetetten utalnak ilyesmire: 1662-ben egyértelműen és nagy erővel zsindelezik az iskola tetejét,¹⁷ s az ez évi tételekben Szöllősi Gábor neve is előkerül:

„[1662] Die 16. Septembris. Az *Szöllősi* uram csináltatott héjazat végiben, az *skólában* csináltattunk két darab csatornahajtást, ugyanazon ácsokkal az ablak felől való végső kamarának *megégett* kőajtó mellékje helyett csináltattunk tölgyfából más melyeket...”¹⁸

Mindebből azonban már csak azért sem szűrnék le szívesen semmiféle következtetést (tudniillik hogy ez az épület is talán 1655-ben éghetett meg),¹⁹ mert Linczighnek egy keltezetlen memoriáléja

¹² Apafi Mihály fejedelem parancsolatja szuperintendens Kontz Boldizsárhoz a' katekizmusnak kinyomtatattása (?) aránt, hogy e' ne késse 1670. 18. Julii. A Magyar Unitárius Egyház Kolozsvári Gyűjtőlevéltára (a továbbiakban: MUEKvGyLt.). Jelzete: RegA [49] II/18.

¹³ Szöllősi Gábor...

¹⁴ KOVÁCS Sándor, *Lapozgató: Az unitárius rövid története* (Budapest–Kolozsvár: Magyar Unitárius Egyház Magyarországi Egyházkerülete–Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, 2021), 104.

¹⁵ BALINT és PATAKI, *Kolozsvári emlékiratok...*, 188; GÁCSI Hedvig, „Linczigh János krónikája és házi jegyzései 1663–1675”, *Lymbus: Művelődéstörténeti Tár* 1 (1989): 77–121, 80. (Kiemelés tőlem: Sz. M. D.)

¹⁶ De például a faszcikuluszt 1663 július 25-e és október 7-e között a nótárius szemgyulladás miatt nem is vezették. *Fasciculus Rerum Scholasticarum* (1626–1693), 193. MUEKvGyLt. Jelzet nélkül.

¹⁷ A' Kolozsvári Unitaria Eklésia' Egyházfiainak számadásai (...) 1655-től 1676-ig. B. KBUEkLt. Jelzet nélkül.

¹⁸ Uo. (Kiemelés tőlem: Sz. M. D.)

¹⁹ Kénosi Tőzsérék szerint az egyházközség épületei közül az óvári iskola volt az egyetlen, amelyet nem emésztett el (a *Fasciculus*-ban: „consumptae sunt”) a tűz. Ettől persze még nem biztos, hogy érintetlenül hagyta. KÉNOSI TŐZSÉR, UZONI FOSZTÓ, KOZMA és KOZMA, *Az Erdélyi...*, 2:58.

alapján valamikor a hatvanas-hetvenes években is tűz kapott bele az iskolába, s ennek időpontját még nem tudták tisztázni:²⁰

„Az Híd utcai házamnál, Bel Márton uram szomszédságában levő házamnál lévén illen dolgom. Odahátra az udvaron lévén egy rend faházam, tűz támadván Linczigh Dániel házától, megégvén az templommal és az scholával házam, kényszerítettem közt csináltatnom.”²¹

Akárhogy is, a kolozsvári unitárius iskola az 1660-as évek elején erősen hanyatlóban volt – nemcsak anyagi, hanem szellemi és erkölcsi értelemben is: a tanári kar 1661-re például olyannyira kihalt,²² hogy egy időre magának a plébánosnak kellett „az szükségtől kényszerítetvén [...] az skólamesterséget is” viselnie,²³ a következő évben pedig „diáklázongást” kellett elfojtani...²⁴ Ezeket az esztendőket illetően ugyancsak Linczigh Jánost, ezúttal viszont egy Váradi János királybíróval közös levelét szokták idézni:

„Ez és más effajta bajok, s hozzá még az 1661. évi dögvész, oly pusztítást végeztek Kolozsvárt, hogy diákjaink valami négyszáz halottat kísértek ki. E csapást követte a tatár betörés, ezt meg a százszor kegyetlenebb német őrség. Mindezeknek következtében a kollégiumnak máskor oly nagyszámú diáksága 1662-ben magyar részről hét, szász részről két személyre apadt.”²⁵

Ezek állnak tehát annak hátterében, hogy a hatvanas években az unitárius peregrináció ha átmenetileg is, de „beszűkülő tendenciát mutat”.²⁶

Pedig az egyházára nem kis vagyont örökölt hagyó Dálnoki Lőrinc, az iskola lektora – három évvel korábbi testamentumát megerősítve – 1661-ben még olyan meghagyást tett végrendeletében, miszerint:

„Az eklézsának legált jóvaimat pénzzé tévén az eklézsia, [...] egyik részit fordítsa [...] deákoknak felső országban való promóciójára...”²⁷

Hasonlóra még egy korabeli unitárius példát, hogy tudniillik valaki úgy általában a peregrinációra hagyakozzék, nem tudnék idézni,²⁸ s ez talán azzal hozható összefüggésbe, hogy az 1650-es évek

²⁰ BÁLINT és PATAKI, *Kolozsvári emlékirók...*, 318; GÁCSI, „Linczigh János...”, 77–121. Vö. *Simandi Mártonné legációja. Sophiae Vass pro fl. 300. 1663.* Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága (Kolozsvár). Jelzete: 556/4, Unitárius egyháztörténeti iratok / Colecția istoria unitarienilor 1616–1869. Ebben az 1663. évi februári végrendeletben „az eklézsia számára skóla épületire” is hagyakoztak.

²¹ BÁLINT és PATAKI, *Kolozsvári emlékirók...*, 205; GÁCSI, „Linczigh János ...”, 110. Hivatkozva: MIHÁLY Melinda, „A Híd utcai Henczel- és Hensler-ház”, in *Liber discipulorum: Tanulmányok Kovács András 65. születésnapjára*, szerk. KOVÁCS Zsolt, SARKADI NAGY Emese és WEISZ Attila, 87–96 (Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület–Entz Géza Művelődéstörténeti Alapítvány, 2011), 89.

²² GÁL Kelemen, *A Kolozsvári Unitárius Kollégium története (1568–1900)*, 2 köt. (h. n.: Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet rt., 1935), 1:137.

²³ Baumgartus Bálint a' plébánusi kvártát az eklézsianak engedi 1665. KBUEkLt. XI/2.

²⁴ „1663 januárjában történt, hogy a sok háború és fegyverzaj miatt a kezdettől szokásban volt karácsonyi kantációját a diákoknak a hívek megtagadták s január 4-én kantációpénzül felküldenek fejenként 50 drt. 7 diák összebeszél, hogy ezt a csekély összeget ne fogadják el, hanem 1-1 pénzzel megpótolva, küldjék vissza az eklézsianak. Szombaton délután 3 órakor a templomba menést kerekben megtagadják. Templomozás után a tisz. urak hivatják a diákokat, akik a korholó szavakat gúnyosan fogadják, semmibe veszik. A konzisztorium azonnal összeül, tárgyalja az ügyet s mikor határozatát a rektor ki akarja hirdetni, botokkal rárohannak a rektorra és ökonomusra, dulakodás támad, miközben a rektor egyiket (Bágyoni nevű) megsebesíti. Természetes, hogy az ügy újból a konzisztorium elé került, a diákok törvény szerint bűnhődtek, az intézettől bocsánatot kellett kérniök, 3 napig nyilvános karcerbe zártak s a pénzből sem kaptak, amit a szenior, kántor és Csikfalvi (ezek nem csatlakoztak a lázongókhoz) osztottak fel.” GÁL, *A Kolozsvári...*, 1:136–137. (Kiemelés tőlem: Sz. M. D.)

²⁵ KÉNOSI TÓZSÉR, UZONI FOSZTÓ, KOZMA és KOZMA, *Az Erdélyi...*, 2:72. Vö. *Fasciculus Rerum...*, 190.

²⁶ SZABÓ, „Az erdélyi...”, 88–89.

²⁷ *Dálnoki Lőrinc testamentuma...* MUEKvGyLt. RegA [45] I/10.

²⁸ Egyelőre az úgynevezett *Aranykönyv* alapján is úgy tűnik (ezt a MUEKvGyLt-ben található levéltári forrást Körmöczy János, későbbi unitárius püspök állította össze a 16–18. századi adományokról), hogy Dálnoki Lőrinc előtt annak

második felétől az unitárius diákokat (eltekintve természetesen a főnemesektől) – nagyobb világi pártfogók híján – alapvetően a kolozsvári egyházközség költségén tudták csak külföldi tanulmányútra küldeni.²⁹

Ugyanezzel függhet össze az is, hogy a peregrinusoknak indulásuk előtt – más felekezeteknél sem ismeretlen – kötelezvényt,³⁰ úgynevezett reverzalist kellett kiállítaniuk az eklézsia számára, amelyben „elsősorban hitbűsre kötelezték magukat, továbbá arra, hogy oly »tudományok nemeinek tanulásában« töltik idejüket és költik az egyház pénzét, amelyek »az unitaria religionak és a Krisztus ecclesijának promotiojára és öregbülésére« legyenek itthon, hogy amikor »az ecclesia kívánja«, hazatérnek, itthon pedig nem válogatnak a hivatalokban és funkciókban, hanem »akár ... Kolozsvárott, akár pedig másutt« minden tehetségükkel fognak szolgálni”.³¹ Kénosi Tőzsérék a reverzálisírás e gyakorlatát a 16. század végére vezették vissza,³² valószínűbb azonban, hogy ez az egyházon belül nem Szilvási János hitehagyása miatt, hanem Dálnoki Lőrinc első, 1658. évi végrendelete nyomán válhatott szokássá:

„Tizenegedszer a’ mely részit az interesnek deákok promóciójára rendelém, avval mikoron elegendő summára telik, promoteáltassanak deákok a’ felső országokra tisztességes és üdvösséges tudományoknak tanulásáért, de ilyen modalitással, hogy ha az én szüleimről származott atyámfiai közül unitárius ifjú a’ promócióra illendőnek találatik, egybek előtt a’ promoteáltassék (lásd Dálnoki Jánost, akinek a reverzálisánál – tudomásom szerint – nincs korábbi).³³ Ha pedig ez nemzetből senki alkalmas arra nem találatik, avagy oly, a’ ki felől jövődöben reménség lehetne, hogy promócióra alkalmas leszen, tehát így más familiából való promoteáltassék, de csak olyan, a’ ki effélék közül szegény és alacson rendből való ember gyermeke, a’ ki igaz unitárius, jámbor, dicsíretes erkölcsű, Istent félő, szorgalmatos, mediocriter eruditus, a’ ki kötelezse arra magát, hogy élete futtáig ecclesiasticus ember leszen, az unitaria religióban tökéletesen megmarad és az ekléziában szolgál mindvégig illendő engedelmességgel.”³⁴ (Kiemelés és megjegyzés tőlem: Sz. M. D.)

Mindenesetre a 17. század második feléből (1672-től kezdődően) hét, a 18. századból szintén nagyjából ugyanennyi reverzális maradt ránk,³⁵ s bár Kénosi Tőzsérék és Gál Kelemen nyomán

ellenére sem tettek ilyesféle alapítványt az unitáriusok, hogy más felekezetek tagjaitól ez már a 16. században sem volt idegen. Lásd például: KATONA Tünde és LATZKOVITS Miklós, *Lőcsei stipendiánsok és literátusok 1.* (Szeged: Szegedi Oktatástörténeti Munkaközösség, 1990), 6; EMÓDI Tamás, „A Telegdi család és a reneszánsz művészet néhány emléke a 16. századi Bihar és Bereg vármegyében”, *Művészettörténeti Értesítő* 47, 3–4. sz. (1998): 177–196, 181–182; KONCZ József, „Sásvári Gergely”, *Figyelő: Irodalomtörténeti Közlöny* 24 (1888): 74–78, 75–76. Stb.

²⁹ SZABÓ, „Az erdélyi...”, 89–90.

³⁰ „Az egyházkerület (ti. a tiszántúli református) tehát megválogathatta, hogy kiket küldjön idegen országokba jótéteményes diákokul, alumnusokként. Természetes, hogy jótéteményei fejében elvárta tőlük, hogy visszatérésük után mint lelkipásztorok, tanárok, tanítók az egyházkerület javára gyümölcsöztessek tudásukat, melyet az ő anyagi segítségével szereztek meg. Ezért a külső akadémiákra induló ifjaknak 1582-től fogva névaláírással kellett arra kötelezniök magukat, hogy hazajövetelük után egyházi szolgálatba lépnek.” ZSIGMOND Ferenc, szerk., *A Debreceni Református Kollégium története 1538 (?) – 1938* (Debrecen: Debrecen Sz. Kir. Város és a Tiszántúli Református Egyházkerület Könyvnyomda-vállalata, 1937), 27. „Arminius eszméi a magyarországi és erdélyi, Hollandiában tanult református hallgatók körében is számos követőre találtak. Ezt bizonyítja, hogy a remonstrantizmus kérdésével a nyírbátori zsinat is foglalkozott 1631-ben, mely azt a határozatot hozta, hogy »[e]zentúl csak olyanok ajánlatnak a patrónusoknak, akik [...] a belvét hitvallással ellenkező mindenféle szektáktól, véleményektől pl. arminianismustól óvakodnak«. Ezért a következő években a Debreceni Kollégium diákjaitól, akik Leidenben kívántak tanulni, reverzális (írásban tett ígéret) aláírását követelték meg. 1624 és 1656 között harminchét diák írt alá ilyen dokumentumot.” BOZZAY Réka, „A holland egyetemek hatása a magyar teológusok és orvosok képzésére a kora újkorban”, in *Oda-vissza: A kulturális transzfer folyamatai Hollandia, Flandria és Magyarország között*, szerk. GERA Judit és VESZTERGOM Janina, 19–42 (Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2018), 22. A reverzálisokról lásd még: BOZZAY Réka, *Die Peregrination ungarländischer Studenten an der Universität Leiden 1595–1796*, Felsőoktatástörténeti kiadványok: Új sorozat 8 (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Egyetemtörténeti Albizottsága–Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára, 2009), 43–57.

³¹ SZABÓ, „Az erdélyi...”, 91.

³² KÉNOSI TŐZSÉR, UZONI FOSZTÓ, KOZMA és KOZMA, *Az Erdélyi...*, 2:234.

³³ Dálnoki János akad. reverzálisa 1672. MUEKvGyLt. RegA [54] III/53.

³⁴ Dálnoki Lőrinc testamentuma... MUEKvGyLt. RegA [44–45] I/9. (Kiemelés és megjegyzés tőlem: Sz. M. D.)

³⁵ Az általam ismert 18. századi reverzálisok a következők: 1. Agh István uram academica expeditiójáról rekogniciónálisa 1734. MUEKvGyLt. RegA [103] H. 53. 2. Pálfi Benjamin uram academica expeditiójáról obligatoriálisa 1736. MUEKvGyLt. RegA [103] H. 54. 3. Kovács Tamás uram academica expeditiójáról obligat. 1743. MUEKvGyLt. RegA [103] H. 55. 4. Fejérvári Sámuel

helyesen szokták formuláknak tartani őket, a tiszántúli reformátusok több szempontból nagyon hasonló, 1630-as évekbeli mintaszövegével³⁶ ellentétben ezekben időnként nagyon érdekes konkrétumokat is találhatni.

Ebből a szempontból – a 17. század vonatkozásában – leginkább Hévízi Fóri Mihály 1687. évi reverzálisa méltó a figyelmünkre, amelyből fény derül arra, hogy alumnusai számára az unitárius egyházközség hasonló összeget folyósított, mint – s most az inflációt ignorálom – az 1660-as években a debreceni reformátusok egyik legtehetségesebb peregrinusuknak, Diószegi Konta Istvánnak:³⁷

„elszánt jóakaratajokból feliciter elbocsátottanak, mostan de facto kétszáz tallért aranyul ~ aur. nro. 100 és folyópénzt is huszonöt tallérnit konferálván, oly deklarációval, hogy ezenkívül is még százhuszonöt tallért méltatnak mindjárást utánam, mihelyt odafel valamely bizonyos helyben s akadémiában való jutásom és ott való megállapodásom felől *érttettemek*, oly okkal, hogy ez két rendbeli summával plenarie megelégedvén, többet ökegyelmektől se menő, se jövő utamra, se odafel való kommorálásomra kedvek ellen nem szollicitálok...”³⁸ (Kiemelés tőlem: Sz. M. D.)

Ehhez képest a három évvel korábban induló Régeni (Paulus) Mihály³⁹ mindössze húsz aranyat és hetvenöt magyar forintot vett fel az eklézsiától,⁴⁰ az ő költségeinek azonban csak egy részét viselte az egyházközség, kötelezvénye pedig – rendhagyó módon – nem peregrinációja előtt, hanem az alatt kelt. A Fóri-féle adat jelentőségét ráadásul tovább növeli, hogy a 17. század második felében még többnyire részletekben kapták „ösztöndíjukat” az unitárius peregrinusok,⁴¹ így bizonyos értelemben tulajdonképp szerencsés véletlen, hogy már ebből a századból is ránk maradt egy olyan kötelezvény, amelyben a teljes⁴² (?) összeget feltüntették.⁴³ A részletfizetés egyébként, akárcsak az említett értesítő levél, a pénzügyi kockázat csökkentését szolgálta, s az eklézsia ezekben a reverzálisokban nemegyszer pontosan meghatározta a tanulmányok időtartamát és a kötelezően tanulandó nyelveket is.

úr academica expeditiójáról obligatoriálisa 1749. MUEKvGyLt. RegA [103] H. 56. 5. *Mihály István academica expeditiójáról obligatoriálisa 1751.* MUEKvGyLt. RegA [103] H. 57. 6. *Lázár István uram academica expeditiójáról obligatoriálisa 1771.* MUEKvGyLt. RegA [103] H. 58.

³⁶ Az 1631-es zsinati határozatot ugyanazzal az esküformulával írta alá a peregrinusok mindegyike. Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára, I. 1. j. 1. D. 1. *1632–1659 Zsinati végzések (Akadémiákra menők aláírnak a kitérített feltételeknek)*; BOZZAY Réka, „Magyar diákok leideni peregrinációjának előzményei a 17–18. században”, in *Debrecenről Amszterdamig: Magyarország és Németalföld kapcsolata*, szerk. PUSZTAI Gábor és BOZZAY Réka, 89–111 (Debrecen: Debreceni Egyetem Néderlandisztika Tanszék, 2010), 102–105.

³⁷ „Ad promotionem Stephani K. Dioszeghi confert amplissim[us] Senatus Taller Nro. 300. Pro expensa itineraria Talleror[um] 50”. CSORBA Dávid, „Egy debreceni kántor életének fordulata: Diószegi K. István története”, *Egyháztörténeti Szemle* 18, 2. sz. (2017): 13–30, 15.

³⁸ *Hévízi Fóri Mihály deák reverzálisa 1687.* MUEKvGyLt. RegA [54] III/55.

³⁹ KESERŰ Bálint, „Paulus Michael Rhegenius, az erdélyi unitáriusok és a német karteizianizmus”, in KESERŰ Bálint, *Ráció és rajongás: Eszmeiforgalom Nyugat-Európától Erdélyig (1580–1730)*, Humanizmus és reformáció 38 (Budapest: Balassi Kiadó, 2018), 63–74.

⁴⁰ *Régeni Mihály reverzálisa 1686.* MUEKvGyLt. RegA [54] III/56.

⁴¹ KÉNOSI TÖZSÉR, UZONI FOSZTÓ, KOZMA és KOZMA, *Az Erdélyi... 2:233; Kolosvári Dimény Pál akadémista reverzálisa 1682.* MUEKvGyLt. RegA [54] III/52. *Hévízi Fóri...; Régeni Mihály...*

⁴² 350 tallér súlyos, de két és fél évre azért mégiscsak szerény összeg. Vö. KATONA és LATZKOVITS, *Lőcsei stipendiánsok...*, 267–270, 285–287; TONK Sándor, tan., szerk. *Albizálás erdélyi városokban és falvakban*, Peregrinatio Hungarorum 9 (Szeged: József Attila Tudományegyetem Pedagógiai Tanszéke, 1991), 5–6; BOZZAY Réka, *Die Peregrination ungarländischer...*, 91–163.

⁴³ A 18. században a reverzalist és a nyugtát már külön állították ki, s a kvietanciák alapján Agh István 1734-ben 600 magyar forint, Pálfi Benjamin 1736-ban 601 forint 21 dénár, Kováts Tamás 1743-ban 501 forint 94 dénár, Fejérvári Sámuel 1749-ben 503 forint 19 dénár, Lázár István pedig 1771-ben 575 forint 23 dénár ösztöndíjat kapott, azaz mindegyikük kb. ugyanannyit; a pénzadatok tehát nem szólnak úgy, mint a reformátusoknál, ahol még ugyanazon intézményen belül is erősen, sőt kirívóan eltérhetett az ösztöndíj mértéke. *Agh István...; Pálfi Benjamin...; Kováts Tamás...; Fejérvári Sámuel...; Lázár István...*

Így Hieronymus Guzovius (Hieronim Guzowski) másfél,⁴⁴ Almási Mihály két,⁴⁵ Kolozsvári Dimjén Pál pedig három esztendő tölthetett volna külföldön,⁴⁶ közülük azonban csak Almási nem haladta túl a megszabott időkeretet, ami egyúttal arra is figyelmeztet minket, hogy a reverzálisokat – legalábbis ilyen szempontból – nem szabad szentírásnak vennünk. Méltányosságból nyilván figyelembe vették, hogy az alumnusok nemcsak valamiféle kitalált ürüggyel halogathatták hazajöttüket, hanem a rájuk leselkedő sokféle veszély miatt is elmarad(oz)hattak: Árkosi Gelei Benedek például, mielőtt hazájába visszatérhetett volna, több börtönben is raboskodni kényszerült,⁴⁷ Guzovius pedig kifosztották és annyira megverték, hogy nem sokkal később talán épp ennek szövődményeibe halt bele.⁴⁸ Ebből a szempontból egyáltalán nem meglepő tehát Hints Mihályné Takáts Kata 1675. évi végrendeletének az a „záradéka”, amelynek értelmében „minden névvel nevezendő ingó és ingatlan javait” a kolozsvári unitárius egyházközségre hagyja, ha az éppen akadémiákra menő

„Jeövedeczi András deák uramat (...) hazajövetelinek előtte Isten őfelsége az élők társasága közül az halál által (...) elkévánna...”⁴⁹

De mint említettem, az eklézsia olykor nyelvtanulásra is rászoríthatta alumnusait: Fórinak például szent nyelveket kellett tanulnia, Guzoviusnak és Várfalvi Pálfi Zsigmondnak pedig németül.⁵⁰ Az utóbbit Pálfi Zsigmond reverzálisa így motiválja:

„damitt ich der Löblichen Theischen Nation möge in derselben sprach dienen (hogy ezzel a dicséretre méltó német nációnak saját nyelvén szolgálhassak)”⁵¹

Mivel „Németországban” mindketten csak az oderafrankfurti egyetemre iratkoztak be, nyilván itt, a „Szent Római Birodalom fő porzótartójában” kellett a német nyelvet gyakorolniuk. Ezt – Wotschkét parafrázálva – azért is hangsúlyozom ennyire, mert szélesebb körökben még ma is meglehetősen ismeretlen, hogy Kelet-Brandenburgban egykor nagyszámú unitárius élt.⁵² Az erdélyiek számára tehát már pusztán azért is jelentős vonzerővel bírt a Viadrina, mert németajkú hitsorsosaik szigetét alkottak itt, épp félúton Hollandia és Erdély között. Kérem, vegyük észre, még ha Gál Kelemen Preissius Jánosnak írja is, hogy az 1680-as évek végén némettanulásra kényszerült Guzoviusnak nem akárki, hanem maga Johann Preuss, a brandenburgi unitarizmus szellemi vezére „tartott asztalt”.⁵³ Ugyanaz a Preuss, akihez 1665-ben – negyed évszázados különbséggel – egy

⁴⁴ *Hieronimus Guzovius akadémia reverzálisa 1680.* MUEKvGyLt. Lengyel Unitárius Egyházközség Levéltára (a továbbiakban: LUEKvGyLt.) 15.

⁴⁵ *Almási Mihály akadémia reverzálisa 1680.* MUEKvGyLt. RegA [54] III/51.

⁴⁶ KÉNOSI TÖZSÉR, UZONI FOSZTÓ, KOZMA és KOZMA, *Az Erdélyi...*, 2:233.

⁴⁷ Uo., 245.

⁴⁸ GÁL, *A Kolozsvári...*, 1:492.

⁴⁹ *Hints Mihályné Takáts Kata testamentuma...* KBUEKvLt. I/17. Vö. KOVÁCS András, „Látom, az tanításban az Istennek nagy ajándéka vagyon nála...»: Jövedécsi/Belleschdorfer András származásához”, in *Balázs Mihály köszöntése*, szerk. FONT Zsuzsa és ÖTVÖS Péter, *Acta historiae litterarum Hungaricarum* 30 (Szeged: a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara, 2011), 259–264.

⁵⁰ Hangsúlyoznom kell, hogy ez nem (vagy nem csak) attól függött, hogy tanítónak vagy papnak szánták őket.

⁵¹ *Pálfi Zsigmond akadémia obligációja 1698.* MUEKvGyLt. RegA [54] III/49.

⁵² Theodor WOTSCHKE, „Zur Geschichte der Unitarier in der Mark”, *Jahrbuch für Brandenburgische Kirchengeschichte* 7–8 (1911): 227–242, 227; Theodor WOTSCHKE, „Die unitarische Gemeinde in Meseritz-Bobelwitz”, *Zeitschrift der Historischen Gesellschaft für die Provinz Posen, zugleich Zeitschrift der Historischen Gesellschaft für den Netzedistrikt zu Bromberg* 26 (1911): 161–223; Janusz TAZBIR, „Socynianizm prusko-brandenburski w XVII i XVIII wieku”, *Odrodzenie i Reformacja w Polsce* 18 (1873): 181–195; Nikolas SCHRÖDER, „Sozinianer und Friedrich der Große – eine Geschichte der Toleranz?”, in *Von Emerson zu Thomas Mann: Beiträge zur Geschichte unitarischen Denkens in Amerika und Deutschland*, szerk. Dan MCKANAN és Heinrich DETERING (Göttingen: Göttingen University Press, 2017), 33–43.

⁵³ GÁL, *A Kolozsvári...*, 1:492. Preussról l.: SZ. SCHAFFER Andrea, „Johann Preuss műve Gottfried Arnold egyháztörténetében”, in *Művelődési törekvések a korai újkorban: Tanulmányok Keserű Bálint tiszteletére*, szerk. BALÁZS Mihály, FONT Zsuzsa, KESERŰ Gizella és ÖTVÖS Péter, *Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez* 35 (Szeged: a József Attila Tudományegyetem Régi magyar irodalom tanszéke, 1997), 507–519; ÖTVÖS Péter, „Preussen

másik erdélyi unitárius növendék, Szentiváni Márkos Dániel is betért.⁵⁴ Ez aligha lehet pusztán véletlen.

Melléklet
17. századi unitárius reverzálisok

1. Dálnoki János akad. reverzálisa 1672.⁵⁵

MUEKvGyLt. RegA [54] III/53.

Közölve: BENCZÉDI Gergely, „Dálnoki János reversálisa 1672-ből”, *Keresztény Magvető* 10, 1. sz. (1875): 61–62.

2. Hieronimus Guzovius akadémita reverzálisa 1680.⁵⁶

MUEKvGyLt., LUEKvLt. 15.

In nomine Dei omnipotentis & filii ejus Jesu Christi. Én, Hieronymus Guzovius de Kolozsvár adom emlékezetül ez levelem által mindenkinek, valakiknek illik, hogy mivel engemet mostan az Kolozsvári Unit. Eklézsiának nemzeti patrónusi azon becsületes eklézsiának alumnusának méltóztattanak választani és az tisztességes tudományokban való hasznos öregbülésemre ahhoz illendő és elégedendő szumtusznak adminisztrációjával feljebb való országokra is expedálni meg nem tartózkodtanak (kiért az nagy Istentől áldást várhatnak), sőt elszánt jóakarataikból feliciter elbocsátottanak, azért én is Isten és Krisztus eklézsiájához való szeretetemnek buzgóságából, s egyszersmind az megemlített nemzeti patrónus uraiméknak hozzám deklarált, teljes jóakarataikat szemem előtt viselvén, az kolozsvári denominált tiszteletes unitária eklézsiának kötelezem és obsztringálom magamat:

- I. hogy religiómát semminemű tekintetre nézve meg nem változtatom, sőt abban constanter megmaradok.
- II. Hogy oly tudományoknak nemeinek s mindenkifelett az német nyelvnek tanolásában foglalom másfél esztendőre terminált üdömet, ökegyelmek is azalatt Isten jóvoltából illendő gondot ügyelve reám viselni, melyek az unitária religiának és az Krisztus eklézsiájának promóciójára és öregbülésére legyenek itthon.
- III. Hogy az becsületes eklézsia kezemben adminisztrált költségét semminemű más útra nem fordítom, hanem arra, mely nézzen az itthon hasznos tudományokban való épületekre. Odafenn való peregrinációmban is theologiae studiosushoz illendő köntöst viselek, mely se igen drága, se cifra, mellyel egyebeket, kiváltképpen az ott fenn való atyafiakat megbotránkoztatnák, ne legyen.
- IV. Valamikor az eklézsia kívánja hazajöveletem (rendkívül kázosok nem obstálván, kitől Isten oltalmazzon), hazajövek és hazajöveletem semminemű pretextus alatt nem halogatom, sőt, ha szintén valami alkalmatossággal tentálatnám is az ott fenn való atyafiaktól odafel maradásomra, sem bizonyos üdőkig, annál inkább perpetualiter való szolgálatra magamat nem kötelezem.
- V. Isten őfelsége békével hazavezérelvén, itthon én is mindennemű fastust posztgabeálok és az Isten szerént való hivatalokban, funkciókban vagy azoknak helyeiben nem válogatok, hanem valamiben és valahol kívánja az eklézsia, akár itt Kolozsváratt, akár pedig másutt, tisztességes, illendő helyekben, tudományom mivolta szerént minden tehetséggel hasznoson szolgállok.

Mely kondíciókat ha vagy in toto, vagy in parte ide alább megírt megszegésével (kitől Isten oltalmazzon) nem prestálván vagy nem akarván prestálni, az Kolozsvári Unitária Eklézsia bennem megfogytokoznék, hogy nem szolgálhatnék, tehát ezen tiszteletes eklézsia minden rám expendált summáját rajtam megkereshesse s akármilyen módon és akárhun rám néző s nézendő, avagy ennek utána is nékem obveniálendő vagy obveniálható bónumimból exclusis omnibus juridicis remediis plenaria satisfactiót vigore solius hujus obligatoriae egy vagy két tiszt által vehessen. In quorum fidem & testimonium adtam azon tiszteletes eklézsiának ez én reverzálisomat fide mea Christiana mediante magam tulajdon pecsétém és szubszkripcióm alatt. Datum Claudiopoli in domo parochiali. Anno 1680. die 13. Augusti.

Correcta per eundem.

Idem, qui supra.
Mpria

christliche Lieder in der unitarischen Gemeinde von Klausenburg: Bemerkungen zu dem Thema Unitarier und Spiritualisten in Siebenbürgen”, in *György Enyedi and Central European Unitarianism in the 16–17th Centuries*, szerk. BALÁZS Mihály és KESERŰ Gizella, „Studia Humanitatis”: Publications of the Centre for Renaissance Research 11 (Budapest: Balassi Kiadó, 2000), 259–268.

⁵⁴ KÉNOSI TÖZSÉR, UZONI FOSZTÓ, KOZMA és KOZMA, *Az Erdélyi...*, 2:187–188.

⁵⁵ A beiratkozás időpontja és helyszíne: 1672.07.06. – Oderafrankfurt, 1672.08.17. – Marburg; 1673.10.23. – Bréma. SZABÓ Miklós és TONK Sándor, *Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban: 1521–1700*, Fontes rerum scholasticarum 4 (Szeged: József Attila Tudományegyetem, 1992), 134 (1376.).

⁵⁶ A beiratkozás időpontja és helyszíne: 1680.09.20. – Oderafrankfurt. Uo., 92 (924.).

P. H.

In nomine Dei Omnipotentis & Filij eius Jesu
Christi.

En Hieronymus Quosius de Oporvar, adom emlekezetül és Levelem által min-
venek, valakinek illik, hogy, mivel engemet mostan a Kolosvári Unit. Ecclesiának
Keménye Patronuszi, azon Betűleves, Ecclesiának humilis népszerűtársának vala-
tani, és az általam kért tudományokból való szoros összeköttetés ahoz illendő és ele-
gendő munkák adminisztrációjával fellelő való Országokraisz experialni meg az
együttműködésnek, (kierő az nagy jótól áldást várhatunk) jót és, ha is a karat-
tyolból felicitat és botránytartanak. Ezentúl én is (hiszen Ecclesiának való bere-
sekmények bejegyzéséből, s- egy pers-mint az meg említtet Kémet Patronus Un-
mett kóssa deklarált kelles is avarattoghat, sem elítélve, és Kolos-
vári deoninálé Tűskeleves Univeria Ecclesiának kötelező és obstringalom ragamat.

I. Hogy Religiozus Keménem bekintetre nézve meg az obstringalom, jót abból constanter
meg maradjon.

II. Hogy ott tudományok remek, tanulási fogalom máfel. Eftendőre terminált idő-
met, s- (hiszen) az alatt jót is voltatott illendő gondot ügykelesven és a jót, met-
lek az, Univeria Religio és az Christ Ecclesiának promociójára és összeköttetés be-
gyerek itthon.

III. Hogy az Betűleves Ecclesia kémet adminisztrált köteget, Keménem, mis utra az for-
ditom, hard amu mely néfő az itthon habos tudományokból való állítatásra. Odafele
való peregrinationbanis Theologia Studijusához illendő köteget a jót, mely se igit
drága, se csupa, melyet egyebet, hivalképpen az ottan való avarattoghat meg bo-
tránytartatának, ne legyen.

IV. Valamikor az Ecclesia kémet a jót, jótélemet (vondkivül) a jót, az obstring-
kivel jót alkalmas: kémet a jót, és kémet a jótélemet Keménem fraterus alatt az
balgaton, jót ha jótéle való alkalmasjoggal sentáltatnais az, ottan való avar-
fiaktól az fel maradjon, sem bizonyos üökög, avaral inkább konstatat
való polgátra ragamat az kötelező.

V. In o jótéle kémet a jót avarattoghat, itthon én is mindenem fellelő jótéle
és az jót, kémet való hivatalokba, fructióba, vagy a jót helyre és avarattoghat
hard avarattoghat és avarattoghat kémet az Ecclesia, avar itt Kolosvárt, avar se-
dies nifelt, avarattoghat illendő helyekben, tudományon mivolta kémet, minden ké-
metemmel, avarattoghat polgátra.

Mely conditionat, ha vagy is tot, vagy is parte de alatt meg int Univeria meg se-
jével (kivel jót alkalmas) az fructu, vagy az avarattoghat fructu, az Kolosvári
Univeria

Unitaria Ecclesia bene meo fogaatbosack, hogy ne fogalbatiek, tebat
ezen Tifflelesek Ecclesia, minden tam expendat Junniját vaito meo kereskepe,
s-akar miuton modon, es aher hun om nesi s-nesevő, avagy ennekutannus
neki obseriando vagy obseriatsato bonumibol, exclusio omnibus Ja
vidicis remedij, plenaria satisfactio, vigore solis huius obligatoria,
edgy vagy két list által, vehessen.

In quos fides & testimonium adam spon Tifflelesek Ecclesiarum es in reser
satisfactio, fide mea Christiana merita, magis tulidon vettem, es subscripsi
om alate.

Datum Landisfoli in Domino Parochiali

Anno 1680. Die 13. Augusti.

Correcta per eundem

Idem qui scripsit
[Signature]

3. Almási Mihály akadémista reverzálisa 1680.⁵⁷

MUEKvGyLt. RegA [54] III/51.

In nomine Dei omnipotentis & filii ejus Jesu Christi. Én, Almási Mihály de Homoródalmás adom emlékezetül ez levelem által mindeneknek, valakiknek illik, hogy mivel engemet mostan az Kolozsvári Unitária Eklézsiának nemzeti patrónusi azon böcsületes eklézsiának alumnusának méltóztatának választani és az tisztességes tudományokban való hasznos öregbülésemre ahhoz illendő és elegendő szumtusznak adminisztrációjával feljebb való országokra is expedálni meg nem tartózkodtanak (kiért az nagy Istentől áldást várhatnak), sőt elszánt jóakarataikból feliciter elbocsátottanak, azért én is Isten és Krisztus eklézsiájához való szeretetemnek buzgóságából, s egyszersmind az megemlített nemzeti patrónus uraiméknak hozzám deklarált, teljes jóakarataikat szemem előtt viselvén, az kolozsvári denominált tiszteletes unitária eklézsiának kötelezem és obsztringálok magamat:

- I. hogy religiómot semminemű tekintetre nézve meg nem változtatom, sőt abban constanter megmaradok.
- II. Hogy oly tudományoknak nemeinek tanulásában foglalom két esztendőre terminált időmet, őkegyelmek is azalatt Isten jóvoltából illendő gondot ügyekezvén reám viselni, melyek az unitária religiónak és az Krisztus eklézsiájának promóciójára és öregbülésére legyenek itthon.
- III. Hogy az böcsületes eklézsia kezembe adminisztrált költségét semminemű más útra nem fordítom, hanem arra, mely nézzen az itthon hasznos tudományokban való épületekre. Odafenn való peregrinációmban is theologiae studiosushoz illendő köntöst viselek, mely se igen drága, se cifra, mellyel egyebeket, kiváltképpen az ott fenn való atyafiakat megbotránkoztatnák, ne legyen.
- IV. Valamikor az eklézsia kívánja hazajöveletem (rendkívül kázusok nem obstálván, kitől Isten oltalmazzon), hazajövek és hazajöveletem semminemű pretextus alatt nem halogatom, sőt, ha szintén valami alkalmatossággal tentálatnám is az ott fenn való atyafiaktól odafel maradásomra, sem bizonyos időkig, annál inkább perpetualiter való szolgálatra magamot nem kötelezem.
- V. Isten őfelsége békével hazavezérelvén, itthon én is mindennemű fastust posztgabeálok és az Isten szerént való hivatalokban, funkciókban vagy azoknak helyeiben nem válogatok, hanem valamiben és valahol kívánja az eklézsia, akár itt Kolozsváratt, akár pedig másutt, tisztességes, illendő helyekben, tudományom mivolta szerént minden tehetségemmel hasznoson szolgállok.

Mely kondíciókat ha vagy in toto, vagy in parte ide alább megírt hűtöm megszegésével (kitől Isten oltalmazzon) nem prestálván vagy nem akarván prestálni, az Kolozsvári Unitária Eklézsia bennem megfogyatkoznék, hogy nem szolgálhatnék, tehát ezen tiszteles [!] eklézsia minden rám expendált summáját rajtam megkereshesse s akármilyen módon és akárhun rám néző s nézendő, avagy ennek utána is nekem obveniálandó vagy obveniálható bónumimból exclusis omnibus juridicis remediis plenaria satisfactiōt vigore solius hujus obligatoriae egy vagy két tiszt által vehessen. In quorum fide et testimonium adtam azon tiszteletes eklézsiának ez én reverzálisomat fide mea Christiana mediante magam tulajdon pecsétéem és szubszkripcióm alatt. Datum Claudiopoli in domo parachiali [!]. Anno 1680. die 13. Augusti.

Correcta per eundem.

Idem, qui supra.

Mpria.

P. H.

⁵⁷ A beiratkozások időpontja és helyszíne: 1680.10.23. – Leiden; 1680/82 – Oderafrankfurt. Uo., 199 (2046.).

In nomine Dni Omnipotentis & filij eius Jesu Christi.
 Nos Almasi Michaly, & Honorod Almas, adom emlekedzetül
 ez levelem által mindezt valatékunk illik, hogy, mivel en,
 gemt megtan az Colosvari Unitaria Ecehjianale Németek
 Latronus, azon böszülék Ecehjianale Alumnusának melter
 tattanale valestam, es az kispfizes tudományok helye helye,
 nos öngyökösök atoz illendü, is. legelőndü fűntesnek ad,
 miniphatigával felhőbe való orszagolásra, v. p. d. alni meg nem
 tartozhatának, (Kiest az negy jst. n. h. t. alozt v. b. b. t. n. k.)
 f. o. t. el. z. a. n. t. is. a. k. a. r. a. t. t. y. d. e. b. e. l. f. e. l. i. c. i. t. e. r. i. t. b. o. z. a. t. o. t. t. a. n. a. l. i.
 Az. t. e. m. i. s. J. e. s. u. s. Ecehjianalek helye helye, k. e. m. i. s. b. e. t. e. r. t. e. l. e. b. e. l. b. o. z. a. t. o. t. t. a. n. a. l. i.
 g. o. f. a. g. a. b. o. l. i. s. d. y. f. a. s. s. i. n. u. s. a. z. m. y. e. m. l. i. k. t. R. e. m. i. s. L. a. t. r. o. n. u. s. U. -
 r. a. m. l. e. n. e. k. h. o. z. z. a. m. a. l. t. a. r. a. l. i. s. t. e. l. l. e. s. i. s. a. k. a. r. a. t. t. y. d. e. b. e. l. f. e. m. i. s. t. e. r.
 V. i. s. t. e. l. v. e. n. a. z. C. o. l. o. s. v. a. r. i. a. n. o. m. i. n. a. l. i. s. k. i. s. t. e. l. i. s. U. n. i. t. a. r. i. a. Ecehji-
 a. n. a. l. k. ö. t. e. l. e. z. e. m. a. b. o. b. s. t. i. n. g. a. l. o. m. m. y. a. m. o. t.

- I. Hogy Religiozat semmi némi k. e. m. i. s. t. e. l. e. b. e. l. n. e. z. t. e. m. y. a. d. o. m. v. a. l. e. z. e. t. e. l. i. s,
 f. o. t. a. b. b. c. o. n. s. t. a. n. t. i. s. m. y. m. a. r. a. d. o. t.
- II. Hogy, az tudományoknak némi. m. e. l. t. a. m. u. l. e. s. e. b. e. l. e. s. t. e. l. e. m. k. e. t. e. b. -
 b. e. n. k. r. i. m. i. n. a. l. e. d. o. m. t. e. l. e. s. k. e. g. y. l. m. e. l. i. s. a. z. a. l. l. e. t. t. e. j. o. v. o. l. t. a. b. e. l.
 illendü gondot igy el. z. e. l. e. d. o. s. e. a. m. V. i. s. t. e. l. i. n. m. e. l. l. e. s. a. z. U. n. i. t. a. r. i. a.
 R. e. l. i. g. i. o. n. a. l. e. k. e. b. a. z. U. n. i. s. Ecehjianalek Promotigara is öngyökösök
 f. o. t. h. e. g. y. n. e. k. i. t. t. e. n.
- III. Hogy az böszülék Ecehja k. e. z. e. m. b. a. d. m. i. n. i. s. t. r. a. l. i. k. ö. b. e. z. e. t.
 f. e. m. m. i. n. e. m. i. m. i. s. u. t. r. a. n. e. m. f. o. r. i. t. o. m. s. a. n. d. a. r. r. a. m. e. l. n. e. z. z. e. n. a. z.
 i. t. t. o. n. f. a. s. z. n. o. s. k. u. d. o. m. a. n. y. o. k. h. y. v. a. l. o. k. i. s. t. e. m. e. r. e. s. O. d. a. f. e. l. v. a. -
 l. o. p. r. e. g. i. n. a. t. i. o. n. b. a. m. i. s. U. n. i. o. g. i. a. s. t. u. d. i. o. s. u. s. b. o. z. i. l. l. e. d. i. k. ö. n. t. e. l. e. k.
 f. e. l. l. e. m. e. l. s. e. i. g. y. o. r. a. g. a. f. e. e. z. i. f. a. m. e. l. l. e. s. i. g. y. o. b. e. l. i. s. k. i. v. e. l. e. k. y.
 k. e. a. z. o. t. t. e. n. v. a. l. o. a. h. a. p. i. a. l. o. t. m. y. b. o. t. a. n. k. o. z. t. a. t. a. n. t. e. m. e. l. l. e. s. t. e. r.
 IV. Valamikor az Ecehja k. i. v. a. m. y. a. h. a. z. a. j. ö. k. e. l. e. m. t. (s. e. n. d. k. i. v. i. t.
 c. a. s. u. s. d. e. n. e. m. o. b. t. a. l. v. a. n. k. i. e. l. J. e. s. u. s. a. l. t. a. l. m. a. z. z. o. n.) h. a. z. a. j. ö. v. i. t. e. l. e. s.
 h. a. z. a. j. ö. k. e. l. e. m. t. f. e. m. m. i. n. e. m. i. p. a. t. y. s. a. l. l. e. t. n. e. m. k. i. a. l. o. g. a. t. o. m.
 f. o. t. h. a. f. i. n. t. e. v. a. l. a. m. i. a. l. l. e. k. a. l. m. a. t. o. s. a. g. a. l. a. n. t. a. l. t. a. n. a. m. i. s. a. z. o. t. t. e. r.
 f. e. n. v. a. l. o. a. h. a. p. i. a. l. o. t. o. d. a. f. e. l. m. a. r. a. d. a. b. o. m. a. s. a. f. e. n. b. i. z. o. n. y. s. i. s.
 k. i. s. s. a. m. m. e. l. i. n. e. b. k. e. p. p. h. a. l. i. t. e. r. v. a. l. o. f. o. g. y. a. l. a. t. a. n. m. y. a. m. o. t. m. e. m. k. e.
 a. l. e. z. e. m.

4. Kolosvári Dimény Pál akadémista reverzálisa 1682.⁵⁸

MUEKvGyLt. RegA [54] III/52.

Közzölve: KÉNOSI TŐZSÉR, UZONI FOSZTÓ, KOZMA és KOZMA, *Az Erdélyi...*, 2:232–234.

5. Régeni Mihály reverzálisa 1686. (1)⁵⁹

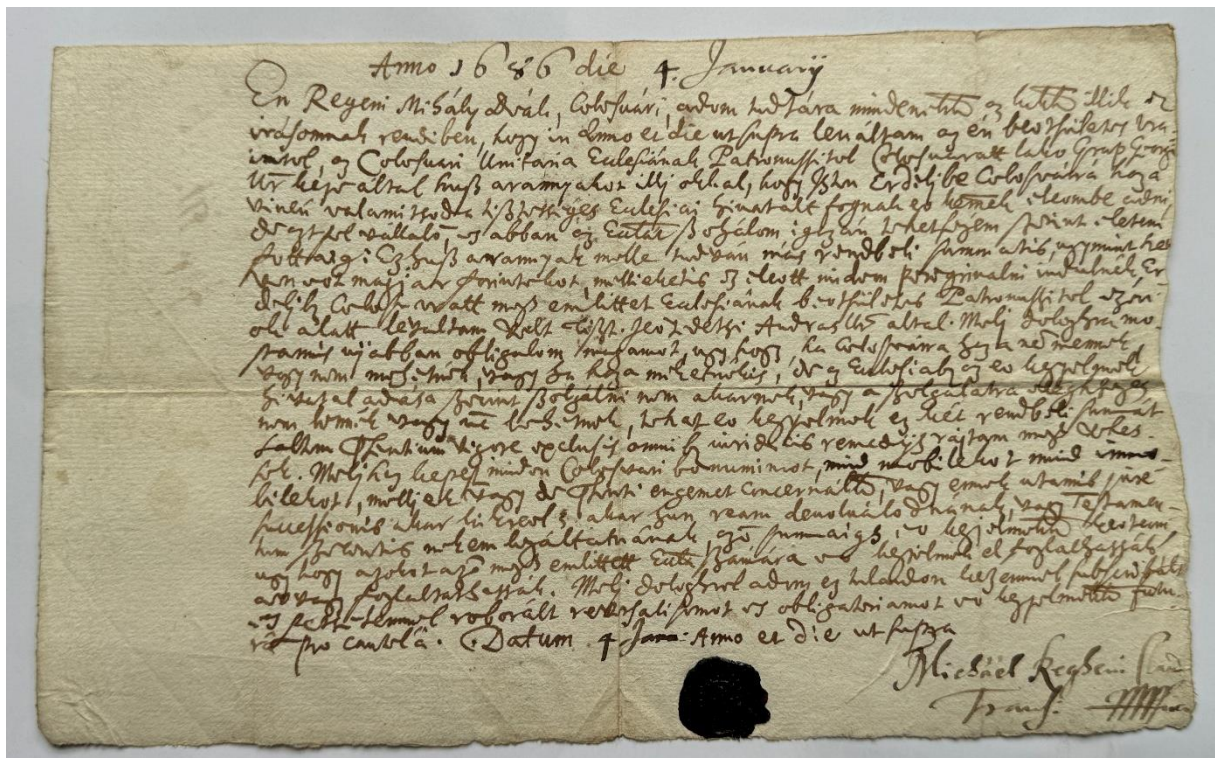
MUEKvGyLt. RegA [54] III/56.

Anno 1686. die 4. Januarii.

Én, Régeni Mihály deák, kolozsvári, adom tudtára mindeneknek, az kiknek illik, ez írásomnak rendiben, hogy in anno et die, ut supra, leváltam az én böcsületes uraimtól, az Kolozsvári Unitária Eklézsiának patrónusitól Kolozsvárat lakó Grusz (?) Görgy uram keze által húsz aranyakat ily okkal, hogy Isten Erdélybe, Kolozsvárra hazavivén, valamicsoda tisztességes eklézsiái hivatalt fognak őkegyelmek előmbé adni, de azt felvállalom és abban ez ekléziát szolgálom igazán tehetségem szerint életem fottáig. Ez húsz aranyak mellé tudván más rendbeli summát is, úgymint hetvenöt magyar forintot, melyeket is ezelőtt, midőn peregrinálni indulnék, Erdélyben, Kolozsvárat megemlített eklézsiának böcsületes patrónusitól ezen ok alatt leváltam volt tiszt. Jövedécsi András uram által. Mely dologra mostan is újabban obligálom magamot, úgyhogy ha Kolozsvárra haza nem mennék, vagy nem mehetnék, vagy ha hazamehetnék is, de az eklézsiában az őkegyelmek hivataladása szerint szolgálni nem akarnék, vagy a szolgálatra elégséges nem lennék, vagy nem lehetnék, tehát őkegyelmek ez két rendbeli summát saltem praesentium vigore exclusis omnibus juridicis remediis rajtam megvehessék. Melyhez képest minden kolozsvári bónumimot, mind mobiléket, mind immobiléket, melyek vagy de praesenti engemet koncernálnak, vagy ennek után is jure successionis akárkikről s akárhun reám devolválódnának, vagy testamentum szerént is nekem legáltatnának, azon summáig őkegyelmeknek kötöm, úgyhogy azokat azon megemlített eklézsia számára őkegyelmek elfoglalhassák avagy foglaltathassák. Mely dologról adom ez tulajdon kezemmel szubszkribált és pecsétemmel roborált reverzálisomot és obligatóriámot őkegyelmeknek futura pro cautela. Datum 4. Janu. anno et die, ut supra.

Michael Régheni Claud. Trans. Mpria.

P. H.

⁵⁸ A beiratkozás időpontja és helyszíne: 1682.06.30. – Leiden. Uo., 221 (2248.).

⁵⁹ A beiratkozások időpontja és helyszíne: 1684 – Amszterdam, 1687/88 – Lipcse. Uo., 200 (2051.).

6. Hévízi Fóri Mihály deák reverzálisa 1687.⁶⁰

MUEKvGyLt. RegA [54] III/55.

In nomine Domini nostri Jesu Christi. Én, Hévízi Fóri Mihály adom tudtára mindeneknek, az kiknek illik, ez írásomban, hogy mivel az Kolozsvári böcsületes Unitária Eklézsiának nemzeti patrónusi engemet azon tiszteletes eklézsiának alumnusának méltóztattanak felvenni és bővebb tanulságnak s nagyobb experienciának okáért illendő szumtusznak adminisztrációjával feljebb való országokra is expediálni meg nem tartózkodtanak, kiért az nagy Istentől áldást várhatnak, sőt elszánt jóakarataikból feliciter elbocsátottanak, mostan de facto kétszáz tallért aranyul ~ aur. nro. 100 és folyópénzt is huszonöt tallérnit konferálván, oly deklarációval, hogy ezenkívül is még százhuszonöt tallért méltatnak mindjárást utánam, mihelyt odafel valamely bizonyos helyben s akadémiában való jutásom és ott való megállapodásom felől értettetnek, oly okkal, hogy ez két rendbeli summával plenarie megelégedvén, többet ökegyelmektől se menő, se jövő utamra, se odafel való kommorálásomra kedvek ellen nem szollicitálok, azért én is Isten s Krisztus eklézsiájához való szeretetemből, s egyszersmind megemlített patrónus uraméknak hozzám deklarált jóakarataikat előttem viselvén, megemlített Kolozsvári tiszteletes Unitária Eklézsiának kötelezem és obligálok magamot:

- I. hogy religiómot semminemű tekintetre nézve meg nem változtatom, sőt constanter abban maradok.
- II. Hogy oly tudományoknak nemeinek tanulásában, az sz. nyelvekkel együtt, foglalom kevés üdömöt, melyek az unitária religiónak és az Krisztus eklézsiájának promóciójára és öregbülésére legyenek itthon.
- III. Hogy az b. eklézsia már kezembe adminisztrált s ezután is ígérete szerint adminisztrálandó költségét, mely egy summában teszen háromszázötven tallérokat, semminemű más útra nem fordítom, hanem arra, mely nézzen az itthon hasznos tudományokban való épületekre. Odafenn való peregrinációmban is theologiae studiosushoz illendő köntöst viselek, az mely se szerfelett drága, se cifra, mellyel egyebeket, kiváltképpen az ott fenn való atyafiakat megbotránkoztatnának, ne legyen.
- IV. Hogy költségemhez képest odafel Isten segedelméből dolgaimot végezvén, üdőnek idején hazajöveletem maturálom és semminemű pretextus alatt nem halogatom, sőt, ha szintén valami alkalmatossággal tentáltatnám is az ott fenn való atyafiaktól nálok való maradásomra, sem bizonyos üdőkig, sem annál is inkább perpetualiter való szolgálatra azoknak vagy egyebeknek is magamot nem kötelezem.
- V. Isten békével hazámba meghozván, itthon én is mindennemű fastust poszthabeálok és Isten szerint való hivatalokban, funkciókban vagy azoknak helyeiben nem válogatok, hanem valamiben és valahol kívánja az eklézsia, akár itt Kolozsváratt, akár másutt, tisztességes s illendő helyekben, tudományom mivolta szerint minden tehetséggel hasznoson szolgállok.

Mely kondíciókat ha vagy in toto, vagy in parte ide alább megírt hűtöm megszegésével, kitől Isten oltalmazzon, nem prestálván vagy prestálni nem akarván, az t. Kolozsvári Unitária Eklézsia bennem megfogytatkoznék, hogy nem szolgálhatnék vagy szolgálni nem akarnék, tehát ezen t. eklézsia minden rám expendált summáját rajtam megkereshesse s akármi úton-módon és akárhun rám néző vagy nézendő, avagy ennek utána is nekem obveníálandó vagy obveníálható bónumimból exclusis omnibus juridicis remediis plenaria satisfactiót vigore solius hujus obligatoriae egy vagy két tiszt által vehessen, sőt, ha külömben nem, magán személyemhez is hozzám nyúlhasson, kaptiválhasson mindaddig, míglen konteltatik [!]. In quorum fide ac testimonium adtam azon t. eklézsiának ezen reverzálisomot fide mea Christiana mediante magam tulajdon pecsétem és szubszkripcióm alatt. Datum Claud. in domo parochiali. Anno 1687. die 24. Augusti.

Idem, qui supra. Mpria.
P. H.

⁶⁰ A beiratkozások időpontja és helyszíne: 1687.08.25. után (!) – Oderafrankfurt, 1687.11.4. – Leiden. Uo., 201 (2060.).

valahol kíváncs az Ertő, de itt Kolosváratt, ahon-
lat Pispokszék és illendő helyek, tudományos cirkulá-
rat mindz széleskörűen hasznos, foghatók.

Mely Endikósa ha vagy in Posa, vagy in Jaró, de alab on-
it hűtőn meg foghatók, hűtő is okosmáskor, és fapál-
sok, vagy fapálai és ahonai az T. Kolosvár Unióra Ec-
clesia kőre meg foghatók, hogy a foghatók meg
foghatók és ahonai tehát eke J. Ertő. Mindz rá exp-
dele hűtőre rajta meg Ertőre, s. aha mintan Ertő
is ahonai van mintan meg Ertő, vagy Ertőre ahonai
obvintando vagy obvintando bonumibus excludi omibz
J. Ertőre ahonai plenaria fapálaiok Ertőre folius hűtő
ligatona, egy vagy két Pispok Ertőre, hűtő ha hűtőre
megdan Bonumibus hűtőre megdan, castiva hűtő, mind
Ertőre megdan castiva.

In quod fidei ac Testimoniis attā apon T. Ertőre eze Reversat
Testimoniis fidei ac Testimoniis Ertőre, megdan taladon fidei
is Testimoniis attā.

Dato Clau. in domo Parochiali.

Anno 1687. die 24 Augst.

Idem qui supra.

7. Pálffy Zsigmond akadémia obligációja 1698.⁶¹

MUEKvGyLt. RegA [54] III/49.

In nomine Dei omnipotentis et filii ejus Jesu Christi &c. Ich, Sigismundus Pálfi, gebürtig von Sibenbürgen zu ThornBurg, Thun kundt und zu wissen einem jeden, dem es geziemet, mitt diesem meinen bundes Brieff, daß weil jezund die Löbliche, Ehrhafftige und Edle Patronen der Ehrlichen u. Löbligen Unitarischen Ecclesien oder Gemeine von Clausenburg mich gewirdiget vor ihren einen Alumnum auffzunehmen und mich in frembde Länder mitt ihren ankosten abzufestigen und auch so lang, biß sie es werden gebilliget haben, meiner auch daselbst pflegen mitt ihren ankosten, So versprech ich mich auch nach aller möglichkeit in denselben freuen küsten [=freien Künsten], welche die heilige Religion angehet u. mitt welchen ich sie kann befördern, mitt allem fleiß mich zu uben u. sie zu lehren [!], vornemlich die Theische sprach (weil dieser der zweck und ziel ist), vornemlich, das ich mich nach derselben soll schicken, damitt ich der Löblichen Theischen Nation möge in derselben sprach dienen.

1. Und erstlich verbind ich mich, das ich auff kein respect mein Religion will verlassen, sondern standhaftig in derselben verbleiben zu meines lieben Gottes ehr und seines einigen Sohnes Jesu Christi, und zur vermehrung die Zaal seiner Gleibigen.
2. Daß, wie oben gemeldt, in solchen arten der Lehre will ich mich uben und mich befließigen, welche der Heiligen Unitarischen Religion beförderlich u. nuzlich sein möge, und nach haußkunfft auß der gnade Gottes durch welche ich der gemeine Jesu Christi möge mitt vielfeltiger frucht dienen können. &c.
3. Daß ich von Der Löblichen Ecclesie empfangenes geld auff nichts anderes außspendieren will, als auff das, waß der Löblichen u. Heiligen Gemeine dienstlich u. beförderlich sey, u. in frembden Landen mich nach art solcher jugend muntieren, welche sich in so heiligen u. zu Gottes ehren verfertigten jugend zusteht, und auch in diesem faall nicht weiter mich außbreiten mitt der expens, nemlich das ich außerhalb der noht zu their [=teuer] oder uber mein vermögen mich muntiere, welches allzufiel solte kosten, sondern mittelmäßig nach brauch desselbigen Landes u. womitt ich nicht daselbst unsere brüder ärgern möge. &c.
4. Wann u. zu welcher zeit die Lobliche Ecclesie wird begehren meine heimkunfft, so will ich nach aller möglichkeit mich befließigen auch in dem zugehorsamen, und so etwa solche hinderniß mich nicht wird auffhalten, welches halben ich nicht könnte nach hauß kommen (wovor mich Gott behütten wolle), So will ich als bald nach hauß begeben, und kein respect mich laßen unterreden, das ich auch in diesem fall der H. Ecclesie nicht solte gehorsamen.
5. Und nachdem auß Gottes hillff ich wird zu hauß kommen sein, so verspreche ich mich, das ich in allem, wie oben gemelt, will der Loblichen Ecclesie obedieren und unter keinem schein mir selbst eine excusation suchen, sondern mich gantz meinen Loblichen Patronen und ihrem willen unterwerffen.

Und wo ich in etwa wieder diese conditiones in toto oder auch in parte werde etwas thun, oder anfangen, oder mich nicht in allen unterwerffen wieder meinen eid und Handschrift, So sollen die Ehrlichen Patronen oder die H. u. Löbliche Ecclesie auch nur krafft diese meinem obligationbrieff auff allerhand art u. weise ihnen satisfaction können thun, mehr auß was art meiner gütter, welche zu finden werden können, in welcher sachen wieder sein kein Lands Recht u. mitt welchem nach brauch dieses Landes mann pflaget solche Executoren zu widerstehen nicht könne gelten, sondern wie oben gemeldt, nur krafft dieses mein Contracts ihnen sollen satisfaction thun u. zuwegbringen. Zu welcher sachen bekräftigung u. zu mehreren beweiß u. künfftiger caution gebe ich diesen meinen Brieff mitt meinem Christligen eid und handschrift u. gewönligem eigenen Siegel bekräftiget. &c. Datum Claudiop. in domo parochiali a. 1698 die.

Idem, qui sup.

Sigismundus Pálfi

Mria.

L. S.

⁶¹ A beiratkozások időpontja és helyszíne: 1698.03.18 után – Oderafrankfurt, 1698.06.17. – Leiden, 1699.09.07. – Franeker. Uo., 244 (2459.). Köszönöm Katona Tündének, hogy ellenőrizte az átiratom.

In nomine Dei Omnipotentis et Filij eius Jesu Christi: S

Ich Legationarius Laffitz gebürtig von Vitenbürgen zu Thurnburg, Thurnburg
 Und zu wissen und jenen den es geriet mit diesem mein brief:
 Daß weil ich die Lobliche Ehrentafel, Und die Patrone der Ehrs
 lichen U. Loblichen Untertanen Eckstein der Ehrentafel von (Lautenburg)
 mich gewürdiget vor. Ich einen Ahnemann auffzunehmen, Und mich in freude
 de Lande mit ihm anfechten abzugeben Und auch so lang biß ich abwarten
 gebilliget haben wir auch daselbst setzen mit ihm anfechten, So
 verstanden ich mich auch nach aller möglichkeit in demselben sein
 für welche die heilige Religion angeht, v. mit vorsehen ist für kann
 befördern mit allem fleiß mich zu sehen Es für zu sehen, Vermeidung
 Trübsal freudlich in der Zeit Und Zeit Vermeidung Trübsal
 mich auch der selben Ill. Hoch. Damit ich der Loblichen Thurnburg Nation
 möge in der selben freudlich sein.

1. Und es fließt beständig aus mich Gottes auf die Welt, wenn Religion will, dass
 es ein jeder Mensch in der Welt zu einem guten
 christlichen Tugend führen soll, und zur Vernehmung der
 Zeit und Ewigkeit. Und es will mich kosten

2. Daß Sie den gemachten in Hofen arden der Lehrer willig mitgesten
 und mich beständig, welche der höchsten Unterricht Religion
 beförderlich zu nützlich sein möge und auch hienächst auf den guten
 Gottes Dienst und in der gemeinen Lust der nützlich mit Vorst.
 licher freust. Dienen können.

3 Daß wir von der Lohlicher Edeleutnehmung und Geld auff nichts anders
auffpenderen will, als auff das Groß der Lohlicher v. Heiligen Gemein-
de Trüglicheit beförderlich sey v. in fremden Ländern und nach art
solcher jugend manieren wachse in so Heiligen v. zu Gottes Ehren
verfertigen jugend zusehe, was auch in Tüfzen faill nicht wachse und
aufbreiten mit der offens, nemlich das es außhalb der orte zu
thun, oder aber mein Vermögen nicht manieren wachse, allzeit selbte kisten
fordern mittel muß nach braud des selbstigen Landes, v. womit es nicht
daselbst unsern brüder ärgeren nicht. L

4. Mass. 4. 7

4 Wann 4. zu welcher Zeit die Lohliche Ecclesia wird begreiffen mine heimkunft, so
wilt ich nach aller möglichkeit mich befeigen auch in dem zugestanden, das
so eben solche hinderuiss mich nicht wird auffhalten welche halten ich nicht
künd nach laß kommen (worauf mich Gott bejütten wolle) So wilt ich als
ald nach laß begreiffen und kein reßist mich lassen unterwenden das ich auch
in diesen fall der L. Ecclesia nicht solk gestanden.

5 Und nach dem auß Gottes gütlich ich mich zugestanden sein, so verpfeicht
ich mich das ich in allen erwie obengemelt will der Lohlichen Ecclesia
steuere, und unter kein kein mir selbst eine excusation suchen, sondern
mich ganz mich Lohlichen Latrone, und ihrem Willen unterwerffen.

Das wird in dieser Bedingung, in loco oder auch in personam oder etwas
dazu oder anfangen, oder mich nicht in allen unterwerffen widerwärtig
in und Handgriff, so sollen die Lohlichen Latrone oder die L.
Lohliche Ecclesia auch nur kraft dieser mine obligation brieffaß
allerhand art 4. weise ihre satisfaction können ihnen mehr aufwand
art mine güter welche zu ihnen werden können, in welcher sache
wider sein kein Land Recht er nicht welche nach bruch dieser
Landes man pflegt solche exccutores zu wider setzen nicht
kann gelte, sondern wir obengemelt nur kraft dieser mine obligation
ihre sollen satisfaction ihnen zu verzeihen.

Zu welcher sache bekräftigung, 4. zu mehrern bezeugen. fünfzig oder auch
gute ich dieser mine Brief mit mine gütlichen und
Handgriff 4. persönlichem eigenem Signet bekräftigen.

Datum Landrop. in Domo Laroemals

27. 9. 8. Die

Item qui sup:

Sigismundus Palz

